

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (dziewiąta izba)

z dnia 13 lipca 2023 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Ochrona konsumentów – Dyrektywa 93/13/EWG – Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich – Umowy kredytu hipotecznego – Warunek umowny przewidujący zmienną stopę procentową – Wskaźnik referencyjny oparty na rzeczywistych rocznych stopach oprocentowania (RRSO) kredytów hipotecznych udzielanych przez instytucje kredytowe – Wskaźnik ustanowiony w drodze aktu regulacyjnego lub administracyjnego – Wskazówki zawarte w preambule do tego aktu – Kontrola w zakresie wymogu przejrzystości – Ocena nieuczciwego charakteru

W sprawie C-265/22

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Juzgado de Primera Instancia n° 17 de Palma de Mallorca (sąd pierwszej instancji nr 17 w Palma de Mallorca, Hiszpania) postanowieniem z dnia 19 kwietnia 2022 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 20 kwietnia 2022 r., w postępowaniu:

ZR,

PI

przeciwko

Banco Santander SA,

TRYBUNAŁ (dziewiąta izba),

w składzie: L.S. Rossi, prezes izby, J.-C. Bonichot i O. Spineanu-Matei (sprawozdawczynie), sędziowie,

rzecznik generalny: L. Medina,

sekretarz: L. Carrasco Marco, administratorka,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 16 marca 2023 r.,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

– w imieniu PI i ZR – F. Fuster-Fabra Toapanta i A. Rebollo Redondo, abogados,

* Język postępowania: hiszpański.

- w imieniu Banco Santander SA – J.M. Rodríguez Cárcamo i A.M. Rodríguez Conde, abogados,
- w imieniu rządu hiszpańskiego – A. Ballesteros Panizo, w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu Komisji Europejskiej – S. Pardo Quintillán i N. Ruiz García, w charakterze pełnomocników,

podjąwszy, po wysłuchaniu rzecznik generalnej, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy bez opinii,

wyduje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni, po pierwsze, art. 5 i 7 dyrektywy 2005/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 r. dotyczącej nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym oraz zmieniającej dyrektywę Rady 84/450/EWG, dyrektywy 97/7/WE, 98/27/WE i 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady („dyrektywy o nieuczciwych praktykach handlowych”) (Dz.U. 2005, L 149, s. 22) oraz, po drugie, art. 3, ust. 1, art. 4 i 5, a także art. 6 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29).
- 2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy ZR i PI a Banco Santander SA w przedmiocie ważności klauzuli dotyczącej okresowej korekty stopy procentowej mającej zastosowanie do kredytu hipotecznego udzielonego ZR i PI przez poprzednika prawnego Banco Santander.

Ramy prawne

Prawo Unii

Dyrektywa 93/13

- 3 Zgodnie z art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13:
„Warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, uznaje się za nieuczciwe, jeśli stojąc w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta”.
- 4 Artykuł 4 owej dyrektywy stanowi:
„1. Nie naruszając przepisów art. 7, nieuczciwy charakter warunków umowy jest określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy i z odniesieniem, w momencie zawarcia umowy, do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy oraz do innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna.

2. Ocena nieuczciwego charakteru warunków nie dotyczy ani określenia głównego przedmiotu umowy, ani relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług, o ile warunki te zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem”.

5 Artykuł 5 wspomnianej dyrektywy ma następujące brzmienie:

„W przypadku umów, w których wszystkie lub niektóre z przedstawianych konsumentowi warunków wyrażone są na piśmie, warunki te muszą zawsze być sporządzone prostym i zrozumiałym językiem. Wszelkie wątpliwości co do treści warunku należy interpretować na korzyść konsumenta. Powyższa zasada interpretacji nie ma zastosowania w kontekście procedury ustanowionej w art. 7 ust. 2”.

Dyrektywa 2005/29

6 Zgodnie z art. 19 dyrektywy 2005/29 państwa członkowskie powinny były przyjąć i opublikować do dnia 12 czerwca 2007 r. przepisy ustawowe, wykonawcze i administracyjne niezbędne do wykonania tej dyrektywy i niezwłocznie poinformować o tym Komisję Europejską. Przepisy te miały być obowiązujące najpóźniej w dniu 12 grudnia 2007 r.

Prawo hiszpańskie

7 Zgodnie z art. 1258 Código civil (kodeksu cywilnego):

„Umowy są zawierane poprzez zwykłe złożenie zgodnych oświadczeń i zobowiązują od tego momentu nie tylko do wykonania wyraźnie uzgodnionych postanowień, ale również do wszystkich skutków, które pod względem ich charakteru odpowiadają wymogom dobrej wiary, przyjętym w danym środowisku obyczajom i ustawie”.

8 Dyrektywa 93/13 została transponowana do prawa hiszpańskiego w drodze ley 7/98, sobre condiciones generales de la contratación (ustawy 7/98 o ogólnych warunkach umownych) z dnia 13 kwietnia 1998 r. (BOE nr 89 z dnia 14 kwietnia 1998 r., s. 12304).

9 Artykuł 7 tej ustawy stanowi:

„Następujące ogólne warunki uważa się za niezawarte w umowie:

a) warunki, z którymi konsument nie miał w rzeczywistości możliwości zapoznać się w całości przed zawarciem umowy lub które nie zostały w odpowiednim przypadku podpisane zgodnie z art. 5;

b) warunki nieczytelne, dwuznaczne, niejasne i niezrozumiałe, chyba że w tym ostatnim przypadku zostały one wyraźnie zaakceptowane na piśmie przez przystępującego do umowy i o ile są one zgodne ze szczególnym uregulowaniem dotyczącym przejrzystości warunków umownych w tej dziedzinie”.

10 Zgodnie z brzmieniem art. 8 wspomnianej ustawy:

„1. Nieważne z mocy prawa są ogólne warunki, które są sprzeczne ze szkodą dla przystępującego do umowy z niniejszą ustawą lub z jakimkolwiek innym przepisem imperatywnym lub zakazującym, chyba że przewidują one inny skutek na wypadek ich naruszenia.

2. W szczególności nieważne są nieuczciwe warunki ogólne w przypadku zawarcia umowy z konsumentem [...]”.

- 11 Artykuł 4 ust. 1 ley 3/1991, de Competencia Desleal (ustawy 3/1991 o nieuczciwej konkurencji) z dnia 10 stycznia 1991 r. (BOE nr 10 z dnia 11 stycznia 1991 r., s. 959) stanowi:

„Za nieuczciwe uznaje się każde zachowanie obiektywnie sprzeczne z wymogami dobrej wiary.

W relacjach z konsumentami lub użytkownikami zachowanie przedsiębiorcy jest sprzeczne z wymogami dobrej wiary, jeżeli narusza ono zasady staranności zawodowej, rozumiane jako poziom szczególnej wiedzy i staranności, których można w racjonalny sposób oczekiwać od przedsiębiorcy zgodnie z uczciwymi praktykami rynkowymi, oraz jeżeli w sposób istotny zniekształca lub może zniekształcić zachowanie gospodarcze przeciętnego konsumenta lub przeciętnego członka grupy, do której jest skierowana praktyka, jeżeli chodzi o praktykę handlową ukierunkowaną na określoną grupę konsumentów.

Dla celów niniejszej ustawy zachowanie gospodarcze konsumenta lub użytkownika oznacza każdą decyzję, na podstawie której konsument lub użytkownik wybiera działanie lub powstrzymanie się od działania w związku z:

- a) Wyborem oferty jednego z oferentów.
- b) Nabyciem towaru lub usługi oraz, w stosownych przypadkach, sposobów i warunków tego nabycia.
- c) Zapłatą ceny w całości lub w części lub w jakiegokolwiek innej formie płatność.

[...]”.

- 12 Artykuł 7 tej ustawy, zatytułowany „Zaniechania wprowadzające w błąd”, ma następujące brzmienie:

„1. Za nieuczciwe uznaje się pominięcie lub zatajenie informacji niezbędnych do tego, aby ich adresat podjął lub mógł podjąć decyzję dotyczącą jego zachowania gospodarczego z należytą znajomością sprawy. Nieuczciwe jest również, gdy przekazywane informacje są niejasne, niezrozumiałe, niejednoznaczne, nie są przedstawione we właściwym momencie lub jeśli cel handlowy tej praktyki nie jest przedstawiony, w sytuacji gdy nie wynika on jasno z kontekstu.

2. W celu ustalenia wprowadzającego w błąd charakteru zachowań, o których mowa w poprzednim ustępie, należy wziąć pod uwagę ich kontekst faktyczny z uwzględnieniem wszystkich ich cech i okoliczności oraz ograniczeń stosowanego środka komunikacji”.

- 13 Banco de España (bank Hiszpanii) uchwalił circular 8/1990, a entidades de crédito, sobre transparencia de las operaciones y protección de la clientela (okólnik 8/1990 dla instytucji kredytowych w sprawie przejrzystości transakcji i ochrony klientów) z dnia 7 września 1990 r. (BOE nr 226 z dnia 20 września 1990 r., s. 27498). Okólnik ten został zmieniony między innymi przez circular 5/1994 a entidades de crédito (okólnik 5/1994 dla instytucji kredytowych) z dnia 22 lipca 1994 r. (BOE nr 184 z dnia 3 sierpnia 1994 r., s. 25106). Po zmianie przez okólnik 5/1994 okólnik 8/1990 określał pewne oficjalne wskaźniki lub oficjalne stopy referencyjne dla kredytów hipotecznych. Wśród nich znajdowały się różne średnie stopy oprocentowania kredytów

hipotecznych udzielanych na okres dłuższy niż trzy lata, przeznaczonych na zakup lokalu mieszkalnego, którego cena jest swobodnie ustalana (zwane dalej „IRPH”), w tym wskaźnik dotyczący kredytów udzielanych przez banki (zwany dalej „IRPH banków”) oraz wskaźnik kredytów udzielanych przez wszystkie instytucje kredytowe (zwany dalej „IRPH instytucji kredytowych”).

- 14 Preambuła okólnika 5/1994, okólnika zmieniającego, o którym mowa w poprzednim punkcie, zawierała następujący fragment:

„Wybrane stopy referencyjne są ostatecznie [rzeczywistą roczną stopą oprocentowania (RRSO)]. Średnie stopy kredytów hipotecznych udzielanych przez banki i wszystkie instytucje na zakup lokalu mieszkalnego, którego cena jest swobodnie ustalana, stanowią, ściśle rzecz biorąc, RRSO, ponieważ obejmują one ponadto efekt prowizji. Posługiwanie się nimi tylko bezpośrednio jako stopami umownymi oznacza więc, że RRSO danej transakcji hipotecznej będzie przekraczać wysokość stopy stosowanej na rynku. Dla zrównania RRSO takiej transakcji z RRSO rynkową niezbędne jest zastosowanie ujemnego spreadu, której wartość podlega zmianom w zależności od wysokości prowizji pobieranych za daną transakcję i od częstotliwości wpłat”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

- 15 W dniu 12 maja 2006 r. ZR i PI z jednej strony oraz pośrednik prawny Banco Santander z drugiej strony zawarli umowę kredytu hipotecznego na kwotę 197 934,54 EUR.

- 16 Zgodnie z art. 3a tej umowy (zwanym dalej „spornym warunkiem umownym”) stopa procentowa jest zmienna, przy czym nowa stopa oprocentowania powinna być ustalana na koniec każdego dwunastomiesięcznego okresu na kolejne dwanaście miesięcy, aż do wygaśnięcia wspomnianej umowy. Nową stopę procentową ustala się na podstawie „stopy referencyjnej”, a mianowicie IRPH instytucji kredytowych, powiększonej o 0,20 punktu procentowego, lub według „zastępczej stopy referencyjnej”, czyli IRPH banków, powiększonej o 0,50 punktu procentowego.

- 17 Ustęp 3 spornego warunku definiuje stopę referencyjną w następujący sposób:

„Stopą referencyjną jest [IRPH instytucji kredytowych], zdefiniowana jako prosta średnia ze średnich ważonych stóp procentowych dla głównych transakcji dotyczących kredytów hipotecznych udzielonych na okres co najmniej trzech lat na zakup lokali mieszkalnych na warunkach rynkowych, rozpoczętych lub odnowionych przez banki, kasy oszczędnościowe i przedsiębiorstwa udzielające kredytów hipotecznych w miesiącu, którego dotyczy wskaźnik, biorąc do celów odniesienia ostatnią z tych średnich stóp opublikowaną przez Banco de España w [BOE] przed rozpoczęciem każdego nowego okresu odsetkowego oraz w ciągu trzech poprzedzających go miesięcy kalendarzowych”.

- 18 Ów ust. 3 definiuje w analogiczny sposób zastępczą stopę referencyjną, która ma zastosowanie w przypadku braku publikacji stopy referencyjnej.

- 19 W spornym warunku umownym wyjaśniono również, że stopa referencyjna i zastępcza stopa referencyjna zostały opisane w załączniku VIII do okólnika 8/90.

- 20 W dniu 13 lutego 2020 r. ZR i PI wnieśli do Juzgado de Primera Instancia n° 17 de Palma de Mallorca (sądu pierwszej instancji nr 17 w Palma de Mallorca, Hiszpania), który jest sądem odsyłającym, skargę o stwierdzenie nieważności spornego warunku umownego ze względu na jego nieuczciwy charakter oraz o zasądzenie od Banco Santander odszkodowania za szkodę poniesioną w wyniku zastosowania tego warunku.
- 21 ZR i PI podnoszą przed tym sądem, że umieszczenie w spornym warunku umownym, w odniesieniu do corocznej korekty stopy procentowej ich kredytu, odesłania do IRPH, przewidującego jednocześnie niewielkie podwyższenie tych wskaźników – czyli 0,20 punktu procentowego w przypadku IRPH instytucji kredytowych lub 0,50 punktu procentowego w przypadku IRPH banków – wprowadza w błąd. Takie przedstawienie struktury polegające na względnie ograniczonym podwyższeniu zachęcałoby bowiem potencjalnych kredytobiorców do zawarcia kredytu, którego stopa może się zmienić poprzez odniesienie do IRPH, a nie poprzez odniesienie do średniej stopy procentowej na europejskim rynku międzybankowym (zwanej dalej „wskaźnikiem Euribor”), podczas gdy odniesienie do wskaźnika Euribor – ze znacznie większym podwyższeniem, nawet rzędu 2 % – prowadziłyby do zastosowania niższej poddanej korekcie stopy procentowej. Wynika to z faktu, że w przeciwieństwie do wskaźnika Euribor IRPH są obliczane na podstawie stóp uwzględniających prowizje. Zdaniem powodów w postępowaniu głównym szkoda, jaką ponieśli w wyniku zastosowania spornego warunku umownego, wynosi 39 799,25 EUR.
- 22 Pozwana spółka w postępowaniu głównym kwestionuje to żądanie zarówno w odniesieniu do stwierdzenia nieuczciwego charakteru spornego warunku umownego, jak i oszacowania wysokości podnoszonej szkody. Bank ów twierdzi również, że warunek ten był negocjowany indywidualnie i że jest co do zasady zgodny z prawem, ponieważ IRPH stanowią oficjalne i publiczne wskaźniki, a zatem dostępne dla konsumentów, w związku z czym konsumenci mogą znać istotne dane dotyczące sposobu ich obliczenia i ich zmian historycznych, odwołując się do danych zawartych w umowie rozpatrywanej w postępowaniu głównym.
- 23 W toku postępowania przed sądem odsyłającym powodowie w postępowaniu głównym podnieśli ponadto, że nieważność spornego warunku umownego powinna zostać stwierdzona ze względu na to, iż w zakresie, w jakim określał on IRPH jako stopę referencyjną dla okresowych korekt stopy procentowej danego kredytu, powinien był przewidzieć zastosowanie ujemnego spreadu, jak tego wymaga okólnik 5/1994, a nie spreadu dodatniego.
- 24 Sąd odsyłający podkreśla, że preambuła okólnika 5/1994 nie ma mocy normatywnej. Uważa on jednak, że świadczy ona o tym, iż organ administracyjny będący autorem tego okólnika uważał, że sprzedaży produktów zawierających odniesienie do IRPH powinno towarzyszyć zastosowanie ujemnego spreadu.
- 25 Co się tyczy przedstawienia spornego warunku umownego, sąd odsyłający wskazuje, że umowa będąca przedmiotem postępowania głównego nie zawiera zawartych w tej preambule wskazówek dotyczących zastosowania ujemnego spreadu do IRPH w celu dostosowania ich do stopy rynkowej.
- 26 Co się tyczy skutków spornego warunku umownego, sąd ten podkreśla, że odniesienie do IRPH jest z natury niekorzystne dla kredytobiorców, ponieważ taki wskaźnik stanowi średnią stóp procentowych wszystkich rozpatrywanych transakcji kredytowych będących w toku, a stopy te są już w części oparte na prowizjach i podwyżkach.

- 27 W konsekwencji sąd odsyłający uważa, że brak poinformowania kredytobiorców o treści preambuły okólnika 5/1994, a zatem o cechach IRPH, ale także – bardziej ogólnie – o poziomach IRPH i wskaźnika Euribor, mógłby być sprzeczny z dobrą wiarą i powodować nierównowagę ze szkodą dla konsumentów, co uzasadniałoby uznanie spornego warunku umownego za nieuczciwy.
- 28 Ponadto uważa on, że brak informacji co do treści preambuły do okólnika 5/1994 w połączeniu z zastosowaniem nieznacznie niższego dodatniego spreadu niż w przypadku kredytów, których stopy są ustalane w oparciu o wskaźnik Euribor, może stanowić zabieg marketingowy mający na celu stworzenie wrażenia, że obciążenie odsetkami będzie korzystne. Natomiast przeciwnie: przekazanie potencjalnym kredytobiorcom informacji, o których mowa w preambule okólnika 5/1994, pozwoliłoby im na podjęcie świadomej decyzji.
- 29 W tym kontekście sąd odsyłający rozważa możliwość, że włączenie spornego warunku umownego do umowy kredytu będącej przedmiotem postępowania głównego zostanie uznane za nieuczciwą praktykę handlową w rozumieniu art. 5 ust. 1 lit. b) dyrektywy 2005/29, ponieważ w sposób istotny zniekształca lub może zniekształcić zachowanie gospodarcze przeciętnego konsumenta ze względu na brak informacji o konieczności zastosowania ujemnego spreadu, w przypadku gdy stopą referencyjną jest IRPH. W tym względzie podnosi on, że zgodnie z orzecznictwem Trybunału istnienie nieuczciwej praktyki handlowej w rozumieniu dyrektywy 2005/29 w związku z warunkiem umownym stanowi element oceny nieuczciwego charakteru tego warunku.
- 30 W tych okolicznościach Juzgado de Primera Instancia n° 17 de Palma de Mallorca (sąd pierwszej instancji nr 17 w Palma de Mallorca) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

- „1) Mając na uwadze, że przy tworzeniu [IRPH instytucji kredytowych] uwzględniono włączane do stopy procentowej prowizje i stosowane do nich spready, bardziej uciążliwe dla konsumenta niż pozostałe rynkowe rzeczywiste RRSO, oraz mając na uwadze, że zgodnie [...] z przepisami okólnika [...] 5/1994, stanowiącymi kryterium normatywne organu regulacyjnego, spready te powinny być ujemne, co zasadniczo zostało pominięte i nie było przestrzegane przez instytucje finansowe, czy całkowite odstępianie od kryterium normatywnego organu regulacyjnego jest sprzeczne z art. 5 i 7 dyrektywy [2005/29]?
- 2) Czy w przypadku ustalenia, że odstępianie od powyższego kryterium normatywnego jest sprzeczne z art. 5 i 7 dyrektywy [2005/29] zgodnie z orzeczeniem Trybunału w sprawie C-689/20, owa nieuczciwa praktyka jest wskazówką w chwili oceny nieuczciwego warunku i jest sprzeczna z art. 3 i 4 dyrektywy 93/13 [...]?
- 3) Jeżeli okólnik [...] 5/1994, właściwy dla sektora finansowego, ale nieznanego szerszemu ogółowi społeczeństwa, nie był w ogóle uwzględniony i zostanie stwierdzone, że to pominięcie jest sprzeczne z art. 7 dyrektywy [2005/29], czy stanowi ono element oceny nieuczciwego charakteru warunku zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 i w danym wypadku wskaźnik [IRPH], który składa się ze »wskaźnika referencyjnego i spreadu«, powinien być przedmiotem kontroli przejrzystości?
- 4) Czy art. 3 ust. 1 oraz art. 4 i 5 dyrektywy [93/13] stoją na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, [zgodnie z którym] brak zastosowania ujemnego spreadu do IRPH [nie stanowi] nieuczciwej praktyki, pomimo takiego obowiązku wynikającego z preambuły okólnika [5/1994] oraz faktu, że kredyty, których stopa zmienna jest określana poprzez odniesienie do IRPH, który jest mniej korzystny niż wszystkie istniejące RRSO, zostały wprowadzone do

obrotu jako produkty tak samo korzystne [jak kredyty, których stopa zmienna jest określana poprzez odniesienie do] [wskaźnika] Euribor, bez uwzględnienia konieczności [stosowania do IRPH] ujemnego spreadu, tak aby można było położyć kres skutkom warunków przewidujących [takie] stosowanie [IRPH] w [odnośnych] umowach z uwagi na ich nieważność, skłonić instytucje bankowe do powstrzymania się od ich stosowania w przyszłości, z uwagi na to, że wprowadzenie do obrotu tej usługi [na rzecz] konsumentów znajdujących się w trudnej sytuacji może mieć wpływ na ich zachowania gospodarcze, i zadeklarowania wykluczenia tych warunków z nieuczciwych umów handlowych, z uwagi na ich nieuczciwy charakter, przy uwzględnieniu faktu, że zostały one wprowadzone [w celu określenia] [stóp procentowych] z naruszeniem dyrektywy [2005/29]?

- 5) Czy art. 6 ust. 1 dyrektywy [93/13] stoi na przeszkodzie temu, że w odniesieniu do warunku umownego, zgodnie z którym zmienną stopę procentową umowy kredytu określa się poprzez odniesienie do IRPH, brak jest kontroli włączenia i kontroli nieuczciwego charakteru warunku umownego w przypadku narzucenia spreadu ujemnego w sposób ukryty, w kontekście okoliczności, że spread w ramach oferty złożonej przez instytucję bankową powinien mieć wartość ujemną oraz że konsument na etapie poprzedzającego zawarcie umowy zasięgnięcia informacji nie uzyskuje wiedzy pozwalającej zrozumieć ekonomiczne skutki stopy procentowej zastosowanej do jego umowy kredytu, co jest sprzeczne z dyrektywą [2005/29]?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie dopuszczalności pytań od pierwszego do trzeciego i pytania piątego

- 31 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający zwraca się w istocie do Trybunału o wyjaśnienie zgodności z art. 5 i 7 dyrektywy 2005/29 umowy kredytu o zmiennej stopie procentowej zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, której warunek ustanawiający zasady okresowej korekty stopy procentowej przyjmuje za punkt odniesienia oficjalny wskaźnik, do którego stosuje się podwyższenie, odchodząc tym samym od wskazówek zawartych w akcie, w którym właściwy organ wprowadził ten wskaźnik, i uściślających wręcz przeciwnie, że biorąc pod uwagę sposób jego obliczania, konieczne jest zastosowanie ujemnego spreadu w celu dostosowania RRSO kredytu do RRSO na rynku.
- 32 W pytaniach drugim i trzecim sąd ten zwraca się o udzielenie pewnych wyjaśnień na wypadek, gdyby na pytanie pierwsze została udzielona odpowiedź przecząca.
- 33 Poprzez pytanie piąte, ostatnie, sąd odsyłający zastanawia się nad wykładnią art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w kontekście zawarcia umowy kredytu, której stopa procentowa została przedstawiona w sposób wprowadzający w błąd i która nie spełnia wymogów dyrektywy 2005/29.
- 34 W utrwalonym orzecznictwie przyjmuje się, że pytania dotyczące prawa Unii korzystają z domniemania posiadania znaczenia dla sprawy. Odmowa wydania przez Trybunał orzeczenia w przedmiocie złożonego przez sąd krajowy wniosku jest możliwa tylko wtedy, gdy jest oczywiste, że wykładnia prawa Unii, o którą wniesiono, nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub z przedmiotem postępowania głównego, gdy problem jest natury hipotetycznej bądź gdy Trybunał nie dysponuje informacjami w zakresie stanu faktycznego lub prawnego niezbędnymi do udzielenia użytecznej odpowiedzi na postawione mu pytania [wyrok z dnia 24 listopada 2020 r., Openbaar Ministerie (Podrabianie dokumentów), C-510/19, EU:C:2020:953, pkt 26 i przytoczone tam orzecznictwo].

- 35 W tym względzie, aby umożliwić Trybunałowi dokonanie wykładni prawa Unii użytecznej dla sądu krajowego, wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym musi zawierać, w myśl art. 94 lit. c) regulaminu postępowania przed Trybunałem, omówienie powodów, dla których sąd odsyłający rozpatruje kwestię wykładni lub ważności określonych przepisów prawa Unii, jak również związku, jaki dostrzega on między tymi przepisami a uregulowaniami krajowymi, które znajdują zastosowanie w postępowaniu głównym [wyrok z dnia 26 stycznia 2023 r., Ministerstvo na vatreshnite raboti (Rejestracja danych biometrycznych i genetycznych przez policję), C-205/21, EU:C:2023:49, pkt 55 i przytoczone tam orzecznictwo].
- 36 Pytania od pierwszego do trzeciego i piąte zakładają, że dyrektywa 2005/29 ma zastosowanie do sporu w postępowaniu głównym.
- 37 W tym względzie należy przypomnieć, że nowy przepis stosuje się od wejścia w życie aktu, który go wprowadza, i że choć nie stosuje się go do sytuacji prawnych powstałych i ostatecznie zakończonych pod rządami dawnej ustawy, stosuje się go do przyszłych skutków tych sytuacji oraz do nowych sytuacji prawnych. Inaczej jest tylko – i to z zastrzeżeniem zasady niedziałania wstecz aktów prawnych – jeżeli wraz z nowym przepisem zostają wydane przepisy szczególne, które określają konkretnie jego warunki stosowania w czasie (wyroki: z dnia 16 grudnia 2010 r., Stichting Natuur en Milieu i in., C-266/09, EU:C:2010:779, pkt 32; a także z dnia 26 marca 2015 r., Komisja/Moravia Gas Storage, C-596/13 P, EU:C:2015:203, pkt 32).
- 38 Tak więc w szczególności w odniesieniu do dyrektyw co do zasady jedynie sytuacje prawne zaistniałe po upływie terminu transpozycji dyrektywy są objęte *ratione temporis* zakresem stosowania tej dyrektywy (zob. podobnie wyrok z dnia 15 stycznia 2019 r., E.B., C-258/17, EU:C:2019:17, pkt 53 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 39 Tymczasem zgodnie z art. 19 dyrektywy 2005/29 państwa członkowskie powinny były przyjąć i opublikować przepisy niezbędne do jej wykonania najpóźniej do dnia 12 czerwca 2007 r., a przepisy te powinny być stosowane najpóźniej od dnia 12 grudnia 2007 r.
- 40 W praktyce Królestwo Hiszpanii i Komisja wskazały na rozprawie, że dyrektywa 2005/29 została ostatecznie transponowana do prawa hiszpańskiego w drodze *ley 29/2009, por la que se modifica el régimen legal de la competencia desleal y de la publicidad para la mejora de la protección de los consumidores y usuarios* (ustawy 29/2009 zmieniającej system prawny dotyczący nieuczciwej konkurencji i reklamy w celu poprawy ochrony konsumentów i użytkowników) z dnia 30 grudnia 2009 r. (BOE nr 315 z dnia 31 grudnia 2009 r., s. 112039).
- 41 Z powyższego wynika, że dyrektywa 2005/29 nie miała zastosowania w dniu zawarcia umowy będącej przedmiotem postępowania głównego, co nastąpiło w dniu 12 maja 2006 r.
- 42 W konsekwencji wykładni tej dyrektywy nie ma związku z rozstrzygnięciem sporu w postępowaniu głównym, w związku z czym pytania od pierwszego do trzeciego, a także w części pytanie piąte, które dotyczą bezpośrednio lub pośrednio tej wykładni, są niedopuszczalne.
- 43 Co się tyczy pytania piątego, w zakresie, w jakim dotyczy ono wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym nie zawiera elementów wymaganych przez art. 94 lit. c) regulaminu postępowania, które umożliwiłyby Trybunałowi udzielenie sądowi odsyłającemu użytecznej odpowiedzi, ponieważ wniosek ten nie przedstawia powodów, dla których sąd ten powziął wątpliwości w przedmiocie wykładni tego przepisu.

44 W konsekwencji pytanie piąte jest również w całości niedopuszczalne.

W przedmiocie pytania czwartego

- 45 Poprzez pytanie czwarte sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 3 ust. 1 oraz art. 4 i 5 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym warunek umowy kredytu o zmiennej stopie procentowej przyjmujący jako wskaźnik referencyjny IRPH poprzez zastosowanie do niego podwyższenia, pomimo wskazówek zawartych w preambule okólnika 5/1994, nie jest nieuczciwy.
- 46 Na wstępie należy zauważyć, po pierwsze, że postanowienie odsyłające nie zawiera informacji na temat dokładnej treści orzecznictwa krajowego, o którym mowa w tym pytaniu, w związku z czym Trybunał nie dysponuje informacjami niezbędnymi do sformułowania odpowiedzi w oparciu o to orzecznictwo.
- 47 Po drugie, z rozważań zawartych w postanowieniu odsyłającym wynika, że pytanie to dotyczy nie tylko faktu, iż sporny warunek umowny nie przewiduje zastosowania ujemnego spreadu do IRPH wskazanego jako wskaźnik referencyjny w celu uwzględnienia skutków sposobu obliczania IRPH opisanych w preambule okólnika 5/1994, lecz również braku poinformowania kredytobiorców na etapie poprzedzającym zawarcie umowy o istnieniu i treści tych informacji, co znajduje potwierdzenie w szczególności w art. 5 dyrektywy 93/13, który to przepis dotyczy wymogu przejrzystości.
- 48 Wreszcie, po trzecie, z rozważań tych wynika również, że z jednej strony sporny warunek umowny odsyła do okólnika 8/1990 w zakresie, w jakim zawiera on opis IRPH w załączniku VIII do niego, a z drugiej strony preambuła zawierająca wskazówki dotyczące skutków sposobu obliczania IRPH znajduje się nie w tym okólniku, lecz w okólniku 5/1994, które to oba okólniki były przedmiotem urzędowej publikacji.
- 49 W świetle powyższego należy stwierdzić, że poprzez pytanie czwarte sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 3 ust. 1 oraz art. 4 i 5 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że dla oceny przejrzystości i ewentualnego nieuczciwego charakteru warunku umowy kredytu hipotecznego o zmiennej stopie procentowej, który podaje jako wskaźnik referencyjny dla okresowej korekty stopy procentowej mającej zastosowanie do tego kredytu wskaźnik ustanowiony w okólniku będącym przedmiotem urzędowej publikacji, do którego stosuje się podwyższenie, istotna jest treść informacji zawartych w innym okólniku wskazujących na konieczność zastosowania do tego wskaźnika, biorąc pod uwagę sposób jego obliczania, ujemnego spreadu w celu dostosowania wspomnianej stopy procentowej do stopy rynkowej.
- 50 Należy uściślić, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału właściwość Trybunału w tym zakresie obejmuje dokonywanie wykładni pojęć dyrektywy 93/13, jak też wykładni kryteriów, jakie sąd krajowy może lub powinien stosować w toku badania postanowienia umownego w świetle przepisów dyrektywy, przy czym zadaniem tego sądu krajowego jest dokonanie skonkretyzowanej kwalifikacji danego postanowienia umownego w świetle okoliczności danej sprawy. Wynika z tego, że Trybunał powinien ograniczyć się do dostarczenia sądowi odsyłającemu wskazówek, które ten ostatni powinien wziąć pod uwagę (zob. podobnie wyroki: z dnia 16 stycznia 2014 r., *Constructora Principado*, C-226/12, EU:C:2014:10, pkt 20 i przytoczone tam orzecznictwo; a także z dnia 3 marca 2020 r., *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 52 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 51 Co się tyczy w pierwszej kolejności wymogu przejrzystości warunków umownych, wynikającego z art. 4 ust. 2 i art. 5 dyrektywy 93/13, należy przypomnieć, że poinformowanie przed zawarciem umowy o warunkach umownych i skutkach tego zawarcia ma dla konsumenta fundamentalne znaczenie. To w szczególności na podstawie tych informacji konsument podejmuje decyzję, czy zamierza związać się warunkami umownymi sformułowanymi uprzednio przez przedsiębiorcę (zob. podobnie wyrok z dnia 20 września 2017 r., *Andriuc i in.*, C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 48 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 52 W konsekwencji, skoro ustanowiony przez wskazaną dyrektywę system ochrony opiera się na założeniu, że konsument jest stroną słabszą niż przedsiębiorca, między innymi ze względu na stopień poinformowania, wymóg ten musi podlegać wykładni rozszerzającej (zob. podobnie wyrok z dnia 20 września 2017 r., *Andriuc i in.*, C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 44 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 53 W szczególności wymóg wyrażenia warunku umownego prostym i zrozumiałym językiem oznacza, że w wypadku umów kredytu instytucje finansowe muszą zapewnić kredytobiorcom informacje wystarczające do podjęcia przez nich rozważnych i świadomych decyzji (zob. podobnie wyrok z dnia 20 września 2017 r., *Andriuc i in.*, C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 51). W tym względzie do sądu krajowego należy zbadanie z uwzględnieniem ogółu okoliczności zawarcia umowy, czy w rozpatrywanej sprawie konsumentowi podano wszystkie informacje mogące mieć wpływ na zakres jego obowiązków i pozwalające mu ocenić między innymi całkowity koszt kredytu (zob. podobnie wyrok z dnia 20 września 2017 r., *Andriuc i in.*, C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 47 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 54 Decydującą rolę w ramach tej oceny odgrywają, po pierwsze, kwestia, czy warunki umowne zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem, w taki sposób, że umożliwiają przeciętnemu konsumentowi, czyli konsumentowi właściwie poinformowanemu oraz dostatecznie uważnemu i rozsądnemu, ocenę tego kosztu, a po drugie, wskazanie albo brak wskazania w umowie kredytu informacji uważanych w świetle charakteru towarów i usług będących jego przedmiotem za istotne (zob. podobnie wyrok z dnia 20 września 2017 r., *Andriuc i in.*, C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 47 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 55 Co się tyczy w szczególności warunku przewidującego w ramach umowy kredytu hipotecznego wynagrodzenie za ten kredyt w postaci odsetek obliczonych na podstawie zmiennej stopy ustalonej, tak jak w sprawie w postępowaniu głównym, poprzez odniesienie do oficjalnego wskaźnika, to wymóg przejrzystości należy rozumieć w ten sposób, że wymaga on w szczególności, aby właściwie poinformowany oraz dostatecznie uważny i rozsądny przeciętny konsument był w stanie zrozumieć konkretne działanie sposobu obliczania tej stopy i oszacować w ten sposób, na podstawie jasnych i zrozumiałych kryteriów, potencjalnie istotne konsekwencje ekonomiczne takiego warunku dla jego zobowiązań finansowych (wyrok z dnia 3 marca 2020 r., *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 51 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 56 Wśród istotnych elementów, które sąd krajowy powinien wziąć pod uwagę przy dokonywaniu niezbędnych ustaleń w tym względzie, znajdują się nie tylko treść informacji udzielonych przez kredytodawcę w ramach negocjacji danej umowy kredytu, lecz również okoliczność, że główne elementy dotyczące obliczania wskaźnika referencyjnego są łatwo dostępne ze względu na ich publikację (zob. podobnie wyrok z dnia 3 marca 2020 r., *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 52, 53, 56).

- 57 W niniejszej sprawie z postanowienia odsyłającego wynika, po pierwsze, że wskaźnik referencyjny rozpatrywany w postępowaniu głównym został ustalony w okólniku 8/1990, który został opublikowany w *Boletín Oficial del Estado*. Po drugie, w spornym warunku umownym wyjaśniono, że wskaźnik ten został opisany w załączniku VIII do tego okólnika i że pochodzi on od banku Hiszpanii.
- 58 Do sądu odsyłającego należy upewnienie się, że dostarczone w ten sposób informacje są wystarczające, aby umożliwić przeciętnemu konsumentowi, właściwie poinformowanemu oraz dostatecznie uważnemu i rozsądnemu, skuteczne zapoznanie się ze sposobem obliczania wskaźnika referencyjnego, o którym mowa w spornym warunku umownym.
- 59 Co się tyczy kwestii, czy rzeczywiste zapoznanie się ze sposobem obliczania wskaźnika referencyjnego, o którym mowa w spornym warunku umownym, zawartego w załączniku VIII do okólnika 8/1990 było wystarczające, aby umożliwić przeciętnemu konsumentowi zrozumienie i uwzględnienie ich skutków gospodarczych, bez podania do jego wiadomości informacji zawartych w preambule okólnika 5/1994, sąd odsyłający powinien wziąć pod uwagę znaczenie tych informacji dla tego konsumenta w zakresie prawidłowej oceny skutków gospodarczych zawarcia umowy kredytu hipotecznego rozpatrywanej w postępowaniu głównym. W tym względzie istotną wskazówką co do użyteczności takich informacji dla konsumenta stanowi fakt, że instytucja będąca autorem okólnika 5/1994 uznała w tej preambule za stosowne zwrócenie uwagi instytucji kredytowych na poziom IRPH w stosunku do stopy rynkowej oraz konieczność zastosowania ujemnego spreadu w celu dostosowania ich do tej stopy.
- 60 Dla oceny sądu odsyłającego istotna jest również okoliczność, że informacje te, mimo że zostały opublikowane w *Boletín Oficial del Estado*, znajdują się w preambule okólnika 5/1994, a nie w okólniku określającym umowny wskaźnik referencyjny, do którego odsyłał sporny warunek, a mianowicie okólniku 8/1990. Do sądu tego należy w szczególności zbadanie, czy uzyskanie wspomnianych informacji wymagało podjęcia działań, których – jako że wchodzi w zakres badań prawnych – nie można było racjonalnie oczekiwać od przeciętnego konsumenta.
- 61 W drugiej kolejności, co się tyczy oceny ewentualnie nieuczciwego charakteru warunku umownego takiego jak sporny warunek umowny, art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 stanowi, że warunek umowny, który nie był indywidualnie negocjowany, uznaje się za nieuczciwy, jeżeli stojąc w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powoduje znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta.
- 62 W tym względzie należy zauważyć na wstępie, że z postanowienia odsyłającego wynika, iż pozwana spółka w postępowaniu głównym utrzymuje, że sporny warunek został wynegocjowany indywidualnie. Sąd odsyłający musi zatem orzec w tej kwestii, biorąc pod uwagę zasady rozkładu ciężaru dowodu określone w tym względzie w art. 3 ust. 2 akapity pierwszy i trzeci dyrektywy 93/13, które stanowią w szczególności, że jeśli przedsiębiorca twierdzi, iż standardowe warunki umowne zostały wynegocjowane indywidualnie, ciężar dowodu w tym zakresie spoczywa na nim.
- 63 W ramach oceny nieuczciwego charakteru warunku umowy, który nie był indywidualnie negocjowany, czego przeprowadzenie należy do sądu krajowego na podstawie art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13, do niego należy ocena, w świetle wszystkich okoliczności sprawy, w pierwszej kolejności ewentualnego nieprzestrzegania wymogu dobrej wiary, a w drugiej kolejności istnienia ewentualnej znaczącej nierównowagi na niekorzyść konsumenta w rozumieniu tego przepisu (wyrok z dnia 3 października 2019 r., Kiss i CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, pkt 49 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 64 W celu uściślenia tych pojęć należy przypomnieć, po pierwsze, w odniesieniu do kwestii, w jakich okolicznościach taka nierównowaga powstaje „w sprzeczności z wymogami dobrej wiary”, że z uwagi na motyw szesnasty dyrektywy 93/13 sąd krajowy musi w tym zakresie sprawdzić, czy przedsiębiorca traktujący konsumenta w sposób sprawiedliwy i słuszny mógłby racjonalnie spodziewać się, iż konsument ten przyjąłby taki warunek w drodze negocjacji indywidualnych (wyrok z dnia 26 stycznia 2017 r., Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, pkt 60 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 65 Po drugie, w celu ustalenia, czy dany warunek powoduje powstanie „znaczącej nierównowagi” wynikających z umowy praw i obowiązków stron na niekorzyść konsumenta, należy w szczególności uwzględnić przepisy mające zastosowanie w prawie krajowym w przypadku braku porozumienia stron, tak aby ocenić, czy – a jeśli tak, to w jakim zakresie – umowa ta stawia konsumenta w sytuacji mniej korzystnej niż ta przewidziana przez obowiązujące prawo krajowe (zob. podobnie wyrok z dnia 26 stycznia 2017 r., Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, pkt 59). Jeśli chodzi o warunek dotyczący odsetek w ramach umowy kredytu, istotne jest również porównanie metody obliczania stawki odsetek zwykłych przewidzianych przez ów warunek i rzeczywistej stawki tychże odsetek ze zwykle stosowanymi metodami ich obliczania oraz stawką odsetek ustawowych, a także ze stawkami odsetek stosowanymi na rynku w chwili zawarcia umowy stanowiącej przedmiot sporu w postępowaniu głównym w odniesieniu do kredytu równoważnej wysokości i udzielonego na równoważny okres co w przypadku badanej umowy kredytu (wyrok z dnia 26 stycznia 2017 r., Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, pkt 65).
- 66 Należy również przypomnieć, że przejrzysty charakter warunku umownego, wymagany przez art. 5 dyrektywy 93/13, stanowi jeden z czynników, które należy wziąć pod uwagę przy dokonywaniu oceny nieuczciwego charakteru tego warunku (wyrok z dnia 3 października 2019 r., Kiss i CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, pkt 49). Natomiast z art. 4 ust. 2 tej dyrektywy wynika, że okoliczność, iż warunek nie został wyrażony prostym i zrozumiałym językiem, nie może sama w sobie nadawać mu nieuczciwego charakteru (zob. podobnie postanowienie z dnia 17 listopada 2021 r., Gómez del Moral Guasch, C-655/20, EU:C:2021:943, pkt 37).
- 67 Wreszcie, należy uwzględnić art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13 w zakresie, w jakim stanowi on, że nieuczciwy charakter warunku umownego ocenia się w szczególności poprzez odniesienie do wszystkich pozostałych warunków umownych. W tym względzie, ponieważ zgodnie z preambułą okólnika 5/1994 IRPH obejmują efekt prowizji, może być istotne zbadanie charakteru prowizji ewentualnie przewidzianych w innych postanowieniach umowy będącej przedmiotem postępowania głównego w celu sprawdzenia, czy istnieje ryzyko podwójnego wynagrodzenia za niektóre świadczenia kredytodawcy.
- 68 Do sądu odsyłającego należy ocena sytuacji rozpatrywanej w postępowaniu głównym, z uwzględnieniem wskazówek wymienionych w pkt 51–67 niniejszego wyroku, po zbadaniu okoliczności, które wchodzą w zakres stanu faktycznego tej sprawy i krajowych ram prawnych.
- 69 W świetle całości powyższych rozważań na pytanie czwarte należy odpowiedzieć, iż art. 3 ust. 1 oraz art. 4 i 5 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że dla oceny przejrzystości i ewentualnego nieuczciwego charakteru warunku umownego umowy kredytu hipotecznego o zmiennej stopie procentowej, który podaje jako wskaźnik referencyjny dla okresowej korekty stopy procentowej mającej zastosowanie do tego kredytu wskaźnik ustanowiony w okólniku będącym przedmiotem urzędowej publikacji, do którego stosuje się podwyższenie, istotna jest treść informacji zawartych w innym okólniku wskazujących na konieczność zastosowania do tego

wskaźnika, biorąc pod uwagę sposób jego obliczania, ujemnego spreadu w celu dostosowania tej stopy procentowej do stopy rynkowej. Istotna jest również kwestia tego, czy informacje te są wystarczająco dostępne dla przeciętnego konsumenta.

W przedmiocie kosztów

- 70 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (dziewiąta izba) orzeka, co następuje:

Artykuł 3 ust. 1 oraz art. 4 i 5 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich

należy interpretować w ten sposób, że:

dla oceny przejrzystości i ewentualnego nieuczciwego charakteru warunku umownego umowy kredytu hipotecznego o zmiennej stopie procentowej, który podaje jako wskaźnik referencyjny dla okresowej korekty stopy procentowej mającej zastosowanie do tego kredytu wskaźnik ustanowiony w okólniku będącym przedmiotem urzędowej publikacji, do którego stosuje się podwyższenie, istotna jest treść informacji zawartych w innym okólniku wskazujących na konieczność zastosowania do tego wskaźnika, biorąc pod uwagę sposób jego obliczania, ujemnego spreadu w celu dostosowania tej stopy procentowej do stopy rynkowej. Istotna jest również kwestia tego, czy informacje te są wystarczająco dostępne dla przeciętnego konsumenta.

Podpisy